

ОЦЕНКА НА ТЕРИТОРИАЛНОТО МЕСТОРАЗПОЛОЖЕНИЕ НА ПРЕДПРИЯТИЯТА ОТ РАСТИТЕЛНО-МАСЛЕНАТА ПРОМИШЛЕННОСТ

Доц. д-р инж. Николай Карев

докторант Александра Господинова

Химикотехнологичен и металургичен университет - София

Резюме

Целта на разработката е въз основа на определени критерии да се извърши оценка на териториалното разположение на предприятията за производство на растителни масла по областни градове и по райони за планиране.

Въз основа на оценката се установява, че териториалното разположение на предприятията, произвеждащи растителни масла, е извършено в резултат на стремежа за доближаване на структуроопределящите предприятия до основните суровинни източници, което оказва благоприятно влияние върху развитието на този подсектор от преработващата промишленост.

Ключови думи: териториална структура, предприятия, производство на растителни масла, оценка.

EVALUATION OF THE TERRITORIAL LOCATION OF ENTERPRISES FROM VEGETABLE-OIL INDUSTRY

Assoc. prof. eng. Nikolay Karev, PhD,

student Aleksandra Gospodinova, PhD

UCTM - Sofia

Abstract

The aim of the present study based on definite criteria is to make an assessment of the territorial disposition of the manufacturers for production of vegetable oils by district towns and planning regions.

On the basis of the assessment it is established that territorial disposition of manufacturers which produce vegetable oils is done as a result of the quest for closer of the structurally identified manufacturer up to basic raw materials which turns out beneficial influence on development on this subsector from the processing manufacture.

Keywords: territorial structure, manufacturers, production of vegetable oils, assessment.

Месторазположението на предприятието представлява неговото териториално изграждане в определен район и локализирането му в дадено населено място. Изграждането на предприятието като субект на стопанската дейност включва: икономическо изграждане което се характеризира с две групи елементи - материални /включващи месторазположението и участващите в производствената дейност фактори/ и юридически /включващи правната форма на предприятието/, и техническо /инженерно/ изграждане - включващо материалната реализация на идеята за създаването на предприятието¹.

Изискванията при избор на оптимално месторазположение трябва да отчитат географските особености на региона, потребностите от парцели, сгради, снабдителни и транспортни съоръжения, основни и спомагателни материали, възможности за отстраняване или преработка на отпадъци, както и възможностите за осигуряване на персонал и на определени пласментни показатели. Различните изисквания при определяне на местоположението на дадено предприятие имат различна тежест. Обикновено обвързано месторазположение имат преди всичко предприятията от добивните отрасли. Обвързването може да бъде вертикално, когато в едно населено място се разполагат предприятия от последователни производствени фази и хоризонтално, когато на едно място се разполагат предприятия от една и съща производствена фаза.

Критериите за избор на оптимално месторазположение на едно предприятие са свързани с равнището на разходи за суровини, основни и спомагателни материали. Предприятията преработващи големи количества суровини за производство на еденица продукция предпочитат близко разположение до суровинните източници. Така

¹ Дончев, Д., М. Велев, и др. Бизнес икономика, „Софтрейд”, С., 2003 г. стр. 57.

се избягват високите разходи за транспорт на суровините². За степента на обвързаност на месторазположението е показателен материалният индекс. Високият материален индекс (>1) обуславя месторазположение ориентирано към суровините, а ниският материален индекс (<1), към работната сила или потребителя. Върху месторазположението влияние оказват и транспортните разходи, разходите за заплати, пласментните разходи. Освен равнището на разходите, като критерии за оптимално месторазположение се използват и равнището на приходите, необходимия капитал и рентабилността³.

Оценяването на степента на оптимално териториално месторазположение на предприятията от растително-маслената промишленост може да се извърши въз основа на следните критерии:

1. Приближеност на предприятията до суровинните източници.

2. Приближеност до потребителските центрове на растителни масла.

Освен посочените критерии е необходимо да се имат предвид и някои други специфични критерии, свързани с технико-икономическите особености на растително-маслената промишленост. При оценката на териториалната структура на подсектора преимуществено значение трябва да се отдава на първия критерии. Маслодобивните предприятия ползват суровини, които губят значителна част от масата си при производството на крайния продукт, което повишава обвързаността им с местонахождението на суровините. Тъй като материалният индекс на маслодобивното производство е сравнително висок /около 3/, значението на транспортните разходи за суровините е голямо и ориентацията на това производст-

² Кирова, М. Модел за анализ на материалните потоци в единичен процес. Русе, Примакс, 2006 г., стр. 83.

³ Николов, Н., Маринова, Е., Икономика, Принсепс, Варна стр. 90.

во близо до суровините е особено важно⁴.

Колкото по-суровиноемко е производството и колкото по-нетранспортабилна е самата суровина, толкова по-необходимо е радиусът на доставката на суровини да бъде по-малък. Максималното доближаване на предприятията до суровинните им зони е важен източник на икономии. Това важи в пълна степен за предприятията от растително-маслената промишленост, тъй-като производството на растителни масла е подчертано суровиноемко. Освен това териториалната близост на производителите на суровини и предприятията от подсектора е важна предпоставка за подобряване на интеграционните връзки между тях.

Основната суровина за производство на растителни масла у нас е слънчогледът. Той се отглежда във всички райони на страната с изключение на област Смолян, за която няма данни за засети площи. Засетите площи със слънчоглед по райони на планиране през 2015 г. е следното: в северозападния район са засети най-много площи 24,60 %, следван от североизточния район 21,01 %, северен централен и югоизточен райони съответно с 19,91% и 19,33%. В останалите райони са съсредоточени около 10% от засетите площи със слънчоглед таблица 1.

Таблица 1

Засети площи със слънчоглед по райони за 2015 г.⁵

Райони на планиране	Северозападен	Северен централен	Североизточен	Югоизточен	Югозападен	Южен централен
Засети площи /хил.дка/	1 995	1 614	1 704	1 568	354	873
Относителен дял /%/	24,60	19,91	21,01	19,33	4,37	10,77

Произведеното количество слънчоглед по райони, което оказва

⁴ Варамезов, Л., Организационно-икономически аспекти на реструктурирането на растително-маслената промишленост в Република България, Свищов, 1997 стр. 70

⁵ Статистически справочник, Национален статистически институт, С., 2016.

влияние върху териториалното месторазположение на предприятия-та като относителен дял следва тенденцията на засетите площи, като в този случай северният централен и североизточният район си разменят второ и трето място съответно с 23,05% и 21,91% (табл.2).

От извършения анализ се установява, че слънчогледопроизводството е концентрирано в северозападния, северния централен и североизточния райони. В тези райони са разположени и всички големи структуроопределящи предприятия на растително-маслената промишленост /с изключение на едно от предприятията на „Марица олио” АД, разположено в област Пазарджик, което е в район с висока степен на концентрация на населението/, както и създадените през последните години предприятия таблица 3.

Таблица 2

Произведено количество слънчоглед по райони за 2015 г.⁶

Райони на планиране	Северо-западен	Северен централен	Северо-източен	Юго-източен	Юго-западен	Южен централен
Произведено количество /тона/	458633	391736	372304	274760	57046	144749
Относителен дял /%/	26,99	23,05	21,91	16,17	3,36	8,52

Сравнявайки действащото в момента месторазположение на структуроопределящите предприятия с това в предишни етапи от развитието на подсектора се установява, че в югозападния район не функционират структуроопределящи предприятия. В този район са функционирали предприятията „Мургаш” Гара Яна и „Нива” Костинброд, които след 2000 г. прекратяват дейността си. Като предпоставка за това може да се посочи отдалечеността на посочените предприятия от суровинните източници, тъй като в този район се

⁶ МЗХ, Оперативен анализ за основни земеделски култури (Бюлетин 49/2017), стр. 12.

произвеждат едва 3,36 % от суровините.

Подробна структура на териториалното разположение на предприятията от растително-маслената промишленост е представена в таблица 4. От нея се установява, че превес имат предприятията с регистрация в южен централен район 32,35 %, следвани от северозападен и северен централен райони съответно с 17,56 % и 16,67 %. С под 10 % са предприятията, разположени в североизточния и югозападния райони. Високият относителен дял на предприятията от южен централен район се дължи на функциониращите в района микро предприятия, които не оказват съществено влияние върху развитието на анализираният подсектор на промишлеността.

Таблица 3

**Структуроопределящи предприятия
на растително-маслената промишленост⁷**

Райони на планиране	Област	Предприятия
Северозападен район	Плевен	„Олива” АД; „Марица олио” АД; „Звезда” АД
Северен централен	Велико Търново Русе	„Олива” АД „Астра Биоплант” ЕООД
Североизточен	Варна Добрич Търговище Шумен	„Слънчеви лъчи” АД „Папас Олио” АД; „Клас олио” ООД „Роса” АД „Плиска Оил” ЕООД
Югоизточен	Стара Загора Ямбол	„Бисер Олива” АД „Папас Олио” АД
Южен централен	Пазарджик	„Марица олио” АД
Югозападен	-	-

От направения анализ може да се заключи, че се очертава зависимост между териториалното разположение на предприятията за производство на растителни масла и производството на суровини за тези предприятия. Затова при съществуващото понастоящем тери-

⁷ Регистри на БАБХ <https://food.bfsa.bg/odbh-user/r2/index.xhtml>

ториално разположение не се очертава превозването на големи количества суровини. Този факт оказва благоприятно влияние върху икономиката на предприятията за производство на растителни масла.

Оценката на териториалната структура не би била пълна, ако не се вземе предвид гъстотата на предприятията за производство на растителни масла по райони, изчислена в зависимост от икономически активното население и от общото население в тях. За целта ще бъде използван показателят “брой предприятия на 100 хил. жители”. Получените стойности от това сравнение са представени в таблица 4.

Таблица 4

Предприятия за производство на растителни масла на 100 хил. жители икономически активно население по райони за 2015 г.⁸

Райони на планиране	Предприятия		Икономически активно население	Брой предприятия на 100 000 жители
	Брой	Относителен дял %/		
Северозападен	18	17,65	441 528	4,08
Северен централен	17	16,67	485 108	3,50
Североизточен	10	9,80	580 675	1,72
Югоизточен	15	14,71	628 075	2,39
Югозападен	9	8,82	1 340 193	0,67
Южен централен	33	32,35	873 526	3,78
Средно за страната	102	100,00	4 403 374	2,32

Най-голяма гъстота на предприятията за производство на растителни масла на 100 хил. жители икономически активно население е установена в северозападния район 4,08 следван от южен централен и северен централен райони съответно с 3,78 и 3,50 при средно за страната 2,32 предприятия. С най-малка гъстота се отличават

⁸ Статистически справочник, Национален статистически институт, С., 2016, Регистри на БАБХ <https://food.bfsa.bg/odbh-user/r2/index.xhtml>

югозападния и североизточния райони, при които тези показатели са съответно 0,67 и 1,72 предприятия на 100 хил. жители икономически активно население.

Същата тенденция се наблюдава и при определяне гъстотата на предприятията за производство на растителни масла в зависимост от общия брой на населението по райони. При извършването на този анализ най-голяма гъстота беше установена в северозападен, южен централен и северен централен райони съответно с 2,35, 2,32 и 2,12 предприятия, следвани от югоизточния район 1,44 предприятия. С най-малка гъстота се отличават североизточния и югозападния райони, съответно с 1,07 и 0,44 предприятия.

Основният извод, който може да се направи е, че съществуващото в момента териториално разположение на предприятията за производство на растителни масла е изградено в резултат на стремежа за доближаване на структуроопределящите предприятия до основните суровинни източници. Тази структура, като цяло е сполучливо формирана и не може да бъде препятствие за бъдещото развитие на този подсектор от преработващата промишленост. Отделни малки промени в посока на усъвършенстването ѝ естествено са възможни в бъдеще, без обаче те да повлияят съществено върху ефективността на този подсектор от промишлеността.

Използвана литература

1. Варамезов, Л., Организационно-икономически аспекти на реструктурирането на растително-маслената промишленост в Република България, Свищов, 1997
2. Дончев, Д., М. Велев, и др. Бизнес икономика, „Софтрейд“, С., 2003
3. Кирова, М., Модел за анализ на материалните потоци в единичен процес, Русе, Примакс, 2006
4. МЗХ, Оперативен анализ за основни земеделски култури (Бюлетин № 49/2017)

5. Николов, Н., Маринова, Е., Икономика, Принсепс, Варна, 1996

6. Регистри на БАБХ <https://food.bfsa.bg/odbh-user/r2/index.xhtml>

7. Статистически справочник, Национален статистически институт, С., 2016

Контакти:

Николай Карев Карев

E-mail: karev_nk@abv.bg

Александра Орлинова Господинова

E-mail: aoi_bg@abv.bg